24.7.85

Γράμματα

Καὶ πάλι γιά τά 2.300 χρόνια ἀπραξίας

Ξαναγυρίζουμε – καί, δυστυχώς, θά ξαναγυρίσουμε πολλές φορές μέχρι τόν Δεκέμβριο –στό θέμα τοῦ γιορτασμοῦ τῶν 23 αἰώνων τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ σελίδες αὐτές, ἐπιδιώκοντας νά φωτισθεῖ, ὅσο τό δυνατόν, ἀντικειμενικότερα τό θέμα, παρουσίασαν τίς ἀπόψεις τῶν ὁρμοδίων ἤ τῶν ἐργαζομένων γιά τόν γιορτασμό αὐτό, τήν προηγούμενη Τετάρτη. Κατ' ἀρχήν νά τονιοθεῖ πώς σέ καμιά περίπτωση δέν πέφτει εὐθύνη σ' ὅσους κλήθηκαν νά ἐργασθοῦν σάν ἐκτελεστικά ὄργανα γιά τήν ἐφαρμογή τοῦ προγράμματος. Εὐθύνη πέφτει σ' ἐκεῖνους πού ἐφτιαξαν (ἤ μᾶλλον, δέν ἐφτιαξαν) τό πρόγραμμα γιά ἕναν ἑορτασμό τόσο μεγάλης σημασίας. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ δήλωση τοῦ κ. Τανιμανίδη πώς «τό πρόγραμμα πού ἐξαγγέλθηκε εἶναι μία δυνάμει ἐξελισσόμενη κατάσταση πού στήν πορεία του εἶναι δυνατόν νά διαφοροποιηθεῖ ἀπό παράγοντες ξένους καί ἀνεξέλεγκτους». Αὐτό, μέ ἁπλά καί εἰλικρινῆ λόγια, σημαίνει ὅτι δέν ὑπόρχει πρόγραμμα. Γιατί ὅταν ὀργανώνει τέτοιου εἴδους ἑορτασμούς, δέν ἐπιτρέπεται νά ὑπάρχουν «ἀνεξέλεγκτοι παράγοντες». Ὀργανώνω σημαίνει φροντίζω νά ἔχω ρυθμισμένο ἕνα πρόγραμμα πολύν καιρό πρίν γίνουν οἱ ἐκδηλώσεις, ὁπως γίνεται σέ ὅλα τά φεστιβάλ τοῦ κόσμου, πολύ μικρότερης ἐθνικῆς σημασίας ἀπό αὐτό πού ὀνέλαβαν οἱ κύριοι καί οἱ κυρίες τῆς ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς.

Ἐχουμε περάσει τό μισό τοῦ χρόνου καί εἰλικρινά δέν καταλάβαμε, οὐτε μεῖς οὐτε κανένας ἄλλος (πλήν ἴσως ἐκείνων πού κάτι εἰσέπραξαν ὁπό τόν ἑορτασμό αὐτό), ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη γιορτάζει. Καί, θέβαια, φταίει καί ἡ τηλεόροση πού μόνιμα θόβει τήν «συμπρωτεύουσα», ἀλλά ἀκόμη καί τό πόσο θά ἀσχληθεῖ ἡ τηλεόραση – τό ὁτι εἴγουρα θά ἀσχληθεῖ ἐκτενώς – εἶναι κι αὐτό μέσα στίς φροντίδες τῶν ὀργανωτῶν.

Ἀλλά πέραν τῆς προβολῆς, πού εἴγουρα εἶναι ἀνάπηρη, ὑπάρχει τό βασικό στοιχεῖο: ἡ ἔλλειψη ἀξιων καί πολλῶν ἐκδηλώσεων. Πάρετε μιά μέρα τήν ἐφημερίδα καί διαβάστε πόσες καί ποιές ἐκδηλώσεις γίνονται στήν Αθήνα πού γιορτάζει τά 150 χρόνια της (τί σύμπτωση). Ψάξετε ὕστερα νά θρεῖτε τί ἐκανε ἡ Θεσσαλονίκη στό ἀντίστοιχο διάστημα. Σχεδόν τίποτε ἡ κάποιες ἐκδηλώσεις πού ἔρχονται ἀπό τήν Αθήνα, σέ συνδυασμό, δηλαδή, αὐτῶν τῶν ἑορτασμῶν καί πού ἀν δέν ὑπήρχε ἴσως τά πράγματα νά ἦταν χειρότερα. Κόπου ἀναφέρθηκε ὅτι δέν ὑπάρχουν χώροι γιά τίς ἐκδηλώσεις. Πέρα ἀπό τό ὁτι σίγουρα ὑπάρχουν, πώς φρόντισε ἡ ἐπιτροπή ἡ, ἐν πάση περιπτώσει, οἱ ὁποιοιδήποτε ἀρμόδιοι νά λύσουν αὐτό τό θέμα; Καί ὁσο γιά χώρους, νά τό Κρατικό Θέατρο, νά τό θέατρο Δάσους, νά οἱ τεράστιες ἐγκαταστάσεις τῆς ΔΕΘ καί τοῦ πανεπιστημίου, νά ἀκόμη καί τά ἰδιωτικά θέατρα πού μποροῦσαν νά νοιωσαθοῦν. Σ' ἕνα φεστιβόλ τοῦ μεξικοῦ (σέ ἐπαρχιακή πόλη), πού παρακολουθήσαμε κόποτε καί στά ὁποῖο συμμετεῖχαν ἐξέχοντα καλλιτεχνικά συνιχατήματα ἀπ' ὅλον τόν κόσμο, μέσα σ' ἕνα μήνα, οἱ ἐκδηλώσεις γίνονταν σ' ἕνα παλιό θέατρο, μικρότερο ἀπό τό θέατρο τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν), σ' ἕνα ἄλλο θέατρο μικρότερο ἀπό τό «Αὐλαία», σ' ἕναν λαϊκό κινημοτογράφο, σέ μιά πλατεία πού εἶχε διαμορφωθεῖ σέ χῶρο ἐκδηλώσεων. Καί ἦταν ὅλα θαυμάσια. Γιατί: οἱ ἐκδηλώσεις ἦταν ὑψηλού ἐπιπέδου, τό πρόγραμμα γνωστό καί ἀρτια ὀργανωμένο καί ἐκτελεσμένο, οἱ κάμερες τῆς τηλεόρασης ἔπαιρναν ὅ,τι ἔπρεπε νά πάρουν καί ἡ ἀνταπόκριση τοῦ κόσμου ἦταν ἀξιοθαύμαστη. Ἡ ἀνατολή καί ἡ Δύση ἔχουν γίνει τόσο διαφορετικοί κόσμοι, πού δέν μπορεί νά περάσει ὁ ἕνας τά σύνορα τοῦ ἄλλου, ἀκόμη κι ἀν δέν ὑπάρχουν ἐμπόδια. Στά νιάτα μου, οἱ ταινίες προσπαθοῦσαν νά καλύψουν τό χάσμα, ἀκόμη κι οἱ σοβιετικές ταινίες. Θά πρέπει νά θυμάστε πόσο μᾶς εἶχαν ἐντυπωσιάσει οἱ ταινίες «Ὅταν περνοῦν οἱ γερανοί» καί «Μπαλάντα τοῦ στρατιώτη» - αἰσθανόμαστε ὅτι, παρά τά γεγονός ὅτι ζαύσαμε σέ διαφορετικοῦς κόσμους, εἴμασταν ὅλοι ἀνθρωποι ἱκανοί νά νιώθουμε τά ἴδια αἰσθήματα. Σήμερα δέν ὑπόρχει τίποτε τότειο. Τά πολωνικά φίλμς ἐξσφανίζονται ραγδοία ἀπό τούς κινηματογράφους τοῦ κόσμου, ἐνώ καί τό σοβιετικά φίλμς δέν τό βλέπει κανείς ἔξω ἀπά τίς χώρες τοῦ ἀνατολικοῦ μπλόκ. Κανείς δέν θέλει νά τά δεῖ, κανείς δέν ἐνδιαφέρεται γι' αὐτά. Τό ξύπνημα τῶν ἐθνικῶν κινηματογράφων σέ διάφορες χώρες, κάτι πού μᾶς ἐνθουσίαζε τίς δεκαετίες τοῦ 1960 καί τοῦ 1970, μοιάζει νά ἔχουν χάσει τό δρόμο τους. Πόρτε μιά χώρα ἀκόμη σάν τή Γαλλία, ὁπου πάντα ὑπήρχαν φανταστικά ταλέντο. Τί ὑπάρχει σήμερο; Ὁσο περνοῦσαν τά χρόνια, τό ἴδιο τά γαλλικό κοινό ἐγκατέλειψε τά φίλμς τοῦ νέου κύματος καί σχεδόν τίποτε δέν μᾶς συγκινεῖ σήμερα ἀπό τό γαλλικό κινηματογράφο. Σήμερα στήν Πολωνία κάνουμε καλύτερες ταινίες ἀπό τίς γαλλικές, παρ' ὅλο πού τά παλιά καλά γαλλικά φίλμς ἦταν καλύτερα ἀπό τά δικά μας».

Τά κλασικά

Συνεχίζοντας ὁ Βάιντα τήν ὁναφορά του στό σημερινό κινηματογράφο καί τό κοινό του, εἶπε τά ἑξῆς:

–Τά κοινό δέν ἀκολούθησε τίς ἐπινοήσεις τῶν μοντέρνων ἔργων καί τό αἰνεμά πού θέλουμε νά χορούμε καί σήμερα εἶναι τό μυθιστόρημα τοῦ 19ου αἰώνα. Πάρτε μερικά ἀπό τά πιό πετυχημένα φίλμς τοῦ τελευταίου καιροῦ: τόν «Γκάντι», τούς «Δρόμους τῆς φωτιάς», «Τά χωράφια πού σκοτώνουν». Μπορεί νά δεῖχνουν τά θέματα πιό δημοσιογραφικά ἤ πιά ποιητικά, ἀλλά ἡ φάρμα τους εἶναι ἐκεῖνη τοῦ μυθιστορήματος τοῦ περασμένου αἰώνα.

–Πιστεύετε ὅτι τό θίντεο ἔχει κοκό ἀποτέλεσμα γιά τόν κινηματογράφο;

–Καταστρέφει αὐτά πού γιά μένα εἶναι κινηματογράφος: ἕνα κοινά μέ μιά κοινή ἐμπειρία. Ὁμως τό θίντεο μπορεί νά σημαίνει καί μιά μορφή ἀθεντικά, τά πιό τίμια. Ὀχι ἡμίμετρα, ἀλλά ὅλα στό ἐξαιρετικό. Αν χορεύαυν σ' ἕνα ἀμερικανικά φίλμ, τότε θά εἶναι ἕνας χορός ἀδύνατος. Πάρτε τό «Φλάσντανς»: ἡ ὑπόθεση εἶναι παράλογη, ἕνα κορίτσι πού μπορεί νά κάνει τά πάντα, πού ἀνεβαίνει ἕνα τοίχο χαρεὐοντας, αὐτό τό κοριτσι κραυγάζει ἀπό χαρά ὁταν τά δέχονται στήν πρώτη τάξη μιάς σχολής μπαλέτου. Στό παράλογο αὐτό ὑπάρχει μιά βαθιά ἀλήθεια γιά τό ἀμερικανικά φίλμ. Τό χρηματικό ποσό πού οἱ Αμερικανοί ξοδεύουν γιά νά κάνουν μιά ταινία δεῖχνει, κατά κάποιον τρόπο, τό πόσο ἀέθονται τό κοινό τους. Ἐλπίζουν ὁτι ὁσο περισσότερα χρήμοτο ξοδέψουν, ὁσο περισοότερο προσέξουν τίς λεπτομέρειες, τόσο περισσότερη σπουδοιότητα θά πάρει ἡ ταινία τους. Οἱ μικροί παραγωγοί τῆς Εὐρώπης, ὁάν κι ἐκείνους πού συνάντησα στό Βερολίνο, δέν ἔχουν διάθεση νά ξοδέψουν τόσα. Πιστεύουν πώς ἡ παραγωγή ταινιῶν εἶναι χομένα λεφτά, κι ἔτσι ὁσο φτηνότερα τόσο καλύτερα».

–Μά αὐτό δέν συμβαίνει ἐπειδή δέν ὑπόρχουν χρήματα στήν Εὐρώπη; Εἶναι μιά κατάσταση ἀπελπισίας.

–Η κατάσταση ἀπελπισίας βρίσκεται στά ὁτι οἱ ἄνθρωποι δέν θέλουν νά πάνε νά δοῦν ταινίες. Ἤ μᾶλλον, τό ὁτι θέλουν νά θλέπουν μόνο ἀμερικανικά φίλμς. Οἱ πιό πολλές ταινίες πού προσφέρονται πρέπει νάναι ἀπογοητευτικές, γιατί τά θέματά τους εἶναι ἀσήμοντο, ἡ καλλιτεχνική τους δύναμη ἀνύπαρκτη. Δέν ἀναφέρανται σέ τίποτε πού θό μπορούσε νά συγκινήσει τό κοινό.

Τί περίεργο

–Η ὁποψή σας εἶναι παράξενη γιά ἕναν Εὐρωπαῖο σκηνοθέτη. Δεῖχνετε νό ὑπερασπίζεστε τήν ἀμερικανική στάση, παρ' ὅλο πού θσαίζεται σ' αὐτό πύ ὀνομάζουν «ἀξίες παραγωγῆς».

–Ναί, τόν ὑπερασπίζομαι. Σήμερα ἕνα φίλμ – μιά ἱστορία πού θλέπεις στό σινεμά ἤ στό θίντεό σου – εἶναι κάτι τόσο συνηθισμένο, πού ὁ θεατής χεῖν τήν αἴσθηση πώς θλέπει τή συνέχεια ἀπό κάτι πού ἔχει δεῖ πολύ λιγότερος κόσμος θά πήγοινε νά τό δεῖ... Γενικά πιστεύω πώς ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ κινηματογράφου τῆς Εὐρώπης, ἡ μαγεία τῶν ὀνομάτων τῶν μεγάλων σκηνοθετῶν καί ἡ δημιουργική τους ἐλευθερία, ἔφερε ἕνα ρήγμα ἀνάμεσα στό σινεμά καί στό κοινό του. Οἱ κινηματογραφιστές ἔχουν λίγα νά πούν καί τά κοινό τραθιέται μακριά, σέ ἄλλες ἀσχολίες. Πρίν τόν πόλεμο, ἡ μητέρα μου ζοῦσε σέ μιά μικρή πόλη 5.000 κατοίκων, ἀλλά συνήθιζε νά πηγαίνει στόν κινηματογράφο κάθε μέρα. Δύο πράγματα ἦταν ἀπαραίτητα: ἡ ἐπιλογή τῶν ταινιῶν καί ἡ δραματική ἀνάγκη νά τά δεῖ κανείς. Τώρα πιό ὁ κινηματογράφος δέν ἀποτελεῖ σημαντικό ἔχει μείνει μέσα τους. Μοῦ ἀρέσουν ἀλα τά παιδικά στοιχεῖα πού ὑπάρχουν σ' αὐτά τά φίλμς. Ὁμως αὐτό τό πράγμα μπορεί νά τά διεκπεραιώσει μόνο ἕνας κινηματογραφιστής μέ τό ἀνάστημα καί τήν πνευματική ἀνεξαρτησία τοῦ Σπίλμπεργκ. Λέγεται ὅτι ὁ μοντέρνος εὐρωπαϊκός κινηματογράφος δημιουργήθηκε σέ μεγάλο θαθμά ἀπά κινηματογραφιστές πού ἀγάπησαν ταινίες πού εἶχαν δεῖ καί ἤθελαν νά γεμίσουν τίς ταινίες τους μέ ἀποσπάσματα τῶν δασκόλων τους. Μά ἀν θέλετε νά δεῖτε ἕνα τέτοιο καλά παράδειγμα, κοιτάξτε τήν παραγωγή τοῦ Σπίλμπεργκ «Γκρέμλινς», τοῦ ὑπάρχει ἕνας νέος χωρισμός τοῦ κόσμου πού δέν χρειάζεται τό σιδηρούν παραπέτασμα. Η Ανατολή καί ἡ Δύση ἔχουν γίνει τόσο διαφορετικοί κόσμοι, πού δέν μπορεί νά περάσει ὁ ἕνας τά σύνορα τοῦ ἄλλου, ἀκόμη κι ἀν δέν ὑπάρχουν ἐμπόδια. Στά νιάτα μου, οἱ ταινίες προσπαθούσαν νά καλύψουν τό χάσμα, ἀκόμη κι οἱ σοθιετικές ταινίες. Θά πρέπει νά θυμάστε πόσο μᾶς εἶχαν ἐντυπωσιάσει οἱ ταινίες «Ὅταν περνοῦν οἱ γερανοί» καί «Μπαλάντα τοῦ στρατιώτη» - αἰσθανόμαστε ὅτι, παρά τό γεγονός ὅτι ζαύσαμε σέ διαφορετικοῦς κόσμους, εἴμασταν ὅλοι ἀνθρωποι ἱκανοί νά νιώθουμε τά ἴδια αἰσθήματα. Σήμερα δέν ὑπόρχει τίποτε τότειο. Τά πολωνικά φίλμς ἐξσφανίζονται ραγδοία ἀπό τούς κινηματογράφους τοῦ κόσμου, ἐνώ καί τό σοθιετικά φίλμς δέν τό βλέπει κανείς ἔξω ἀπά τίς χώρες τοῦ ἀνατολικοῦ μπλόκ. Κανείς δέν θέλει νά τά δεῖ, κανείς δέν ἐνδιαφέρεται γι' αὐτά. Τό ξύπνημα τῶν ἐθνικῶν κινηματογράφων σέ διάφορες χώρες, κάτι πού μᾶς ἐνθουσίαζε τίς δεκαετίες τοῦ 1960 καί τοῦ 1970, μοιάζει νά ἔχουν χάσει τό δρόμο τους. Πόρτε μιά χώρα ἀκόμη σάν τή Γαλλία, ὁπου πάντα ὑπήρχαν φανταστικά ταλέντο. Τί ὑπάρχει σήμερο; Ὁσο περνοῦσαν τά χρόνια, τό ἴδιο τά γαλλικό κοινό ἐγκατέλειψε τά φίλμς τοῦ νέου κύματος καί σχεδόν τίποτε δέν μᾶς συγκινεῖ σήμερα ἀπό τό γαλλικό κινηματογράφο. Σήμερα στήν Πολωνία κάνουμε καλύτερες ταινίες ἀπό τίς γαλλικές, παρ' ὅλο πού τά παλιά καλά γαλλικά φίλμς ἦταν καλύτερα ἀπό τά δικά μας».

Ξοδεύουν μεγάλα κεφάλαια γιατί σέβονται τό κοινό τους

Ο Βάιντα στον γυρισμό της «Δαντόν» του

Μιά συνέντευξη πού προκαλεί ἐκπληξη

Ο Βάιντα θαυμάζει τόν Σπίλμπεργκ καί τόν ἀμερικανικό κινηματογράφο

Εκπληξη προκάλεσε ὁ Πολωνός σκηνοθέτης Αντρέι Βάιντα μέ μία συνέντευξή του πού δημοσιεύθηκε στό θρετανικό κινηματογραφικό περιοδικό «Εἰκόνα καί ἦχος». Κι αὐτό γιατί ὁ μεγάλος Βάιντα ἀποδεικνύεται θαυμαστής τοῦ Σπίλμπεργκ καί τοῦ ἀμερικανικοῦ κινηματογράφου.

Οταν τόν ρώτησαν τί ἔχει συμθεί στόν κινηματογράφο, μήπως ὑπάρχει λιγότερο κέφι στήν παρακολούθηση μιάς ταινίας ἤ στή δημιουργία της, ὁν ἔφυγε τό πνεύμα μέσα ὁπό τόν κινηματογράφο, ὁ Βάιντα ἀπάντησε:

–Δέν τό θλέπω ἔτσι ὁκριθῶς. Αλλά νιώθω πώς ὑπάρχει ἕνα τραγικό χάσμα, ἕνα μεγάλο καί ὁλο καί περισσότερο διευρυνόμενο χάσμα ἀνάμεαα στά εὐρωπαϊκά καί στά ἀμερικανικά φίλμς. Η, θά μπορούσε νά πεί κανείς, ἀνάμεσα στά ἀμερικανικά φίλμς καί σέ ὅλα τ' ἄλλα. Η αἰτία εἶναι ὁτι στήν Εὐρώπη λιγοστεύει ὁλο καί πιά πολύ ἡ πίστη ὁτι ἡ ταινία εἶναι μιά λαϊκή τέχνη, κάτι πού πρέπει νά τό πιστεύουν ὁλοι. Στήν Αμερική αὐτή ἡ πεποίθηση μένει ἰσχυρή ὁσο πάντα ὁτι οἱ ταινιες ἀποτελοῦν μιά τέχνη πού μπορεί νά συγκινήσει θαθιά, μπορεί νά δεῖξει τήν πραγματικότητα, πού ἔχει τά μέσα νά διαμορφώσει τή στάση καί τά πάθη τοῦ κοινοῦ. Οἱ Αμερικανοί κινηματογραφιστές ποτέ δέν ξεχνοῦν τό κοινό τους.

«Αν ἤμουν Γόλλος κινηματογραφιστής, θά προτιμοῦσα νά ἤμουν Οὐγγρος, γιατί στήν Οὐγγαρία θά μπορούσα νά εἶμαι ἀνάμεσα σέ ἀνθρώπους πού δουλεύουν γιά τάν ἴδιο οκοπό. Στούς περισοότερους εὐρωπαϊκούς κινηματογράφους θλέπω μεμονωμένες προσπάθειες χωρίς δεσμούς μεταξύ τους. Καί πιστεύω ὁτι ἡ κατάσταση πού ἐπικρατεῖ στήν Εὐρώπη ὁποτελεῖ, σέ μεγάλο θοθμό, ἀποτέλεσμα τῶν πειραμάτων τῆς δεκαετίας τοῦ 1960. Ολοι ἀγοπήσαμε ἀοα πράτεινε τό γαλλικό νέο κύμα: ὁτι τά φίλμς θά ἔπρεπε ν' ἀπευθύνονται σέ μιά ὁριομένη κοινωνική ὁμάδα, ἀτι τό νά τά χαρεῖς χρειαζόσουν κάποιο πνευματικά καί καλλιτεχνικά θάθος. Φαινόταν πώς πρόκειται γιά μιά νέα φανταστική δυνατότητα τοῦ κινηματογράφου καί μᾶς εἶχε συγκινήσει αὐτό πού εἶχαν ἐπινοήσει οἱ νεαροί Γάλλοι διονοούμενοι. Ομως ἐκεῖνο πού ἔδειχνε νά ὑπόσχεται τόσα πολλά, ἀποδείχτηκε πολύ ἐπικίνδυνο. Δέν ἤξερες τελικά γιά ποιάν προορίζονταν οἱ ταινίες. Καί κανείς δέν μπορεί νά σκεφτεῖ μιά ἀνονέννηση

Εὐριπίδη, «Ἱκέτισσες», ἀπό τό Κρατικό Θέατρο

Επιτέλους, ὑστερα ἀπά μιά σειρά μέτριων ἤ κακών παραστάσεων ἀρχαίου δράματος, θλέπουμε μιά ὁπόδοση τῶν «Ικετισσών» πού σέθεται καί τόν θεατή καί τό θέατρα παύ τήν παρουσιάζει. Γιατί, μπορεί ἡ παράσταση τοῦ ΚΘΒΕ, πού σκηνοθέτησε ὁ Κώστας Μπάκας, νά μήν ἔχει τή λάμψη ἤ τήν ἐμπνευση τῆς μεγάλης παράστασης, ὡστόσο διαθέτει δύο μεγάλα προσόντα, δυσεύρετα, δυστυχώς, στόν κσιρό μας: ὁποδίδει εὐκρινώς καί μέχρι ἑνσ σημείο, δημιουργικό τό λόγο καί τό δεὐτερο, ἔχει ἕνα θεατρικό ἤθος πού ἐπιθάλλεται.

Γραμμένη στά χρόνια τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἡ τραγῳδία αὐτή ἀποτελεῖ ἕναν θρήνο γιά τά δεινά τῆς ἀνθρωποοφαγής, δοσμένο μάλιστα ἀπό τά στόματα τῶν μονόδων ἐπτά γενναίων τοῦ Αργους, πού σκοτώθηκαν μπροστά στίς πύλες τῶν Θηθῶν (τό ἔργο θασίζεται, θέθαια, στό θηθαϊκό κύκλο), ἀλλά καί ἀπό τήν ἄλλη μεριά διατυπώνει τήν ἀνάγκη νά ξαναθυμηθεῖ ἡ πόλη τῆς παλιές χαμένες ἀξίες, τούς ἔνδοξους θασιλιάδες (στήν προκειμένη περίπτωση τόν Θησέα), τίς ἐπαχές πού ἡ πολιτική εὐθύνη ἐπέθαλε σεθαομό στούς νεκρούς καί προστασία στούς ἀδύνατους. Ο Εὐριπίδης προσπαθεῖ νά ἰοοζυγίσει τά δύο αὐτά στοιχεῖα, θυμίζοντας πώς ὁ πόλεμος δέν θά στοματήσει ποτέ καί οἱ συνέπειές του θά ἔρχονται ἡ μία μετά τήν ἄλλη. Οταν τελειώνει ἡ ταφή, ἡ μάλλον τό κόψιμο τῶν νεκρῶν, θά ἔρθει ἡ σκηνή τῆς γυναίκας πού καίγεται μέ τόν ἄντρα της καί στό τέλος, ἡ Αθηνό θό προειδοποιήσει τά παιδιά πώς μόλις θγάλουν χναῦδι τούς περιμένει ἄλλος πόλεμος. Η θαριά οκιό τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου δέν ἀφήνει περιθώρια γιά αἰσιόδοξες ὑπεκφυγές. Ετσι στό «ἐγκώμιο» αὐτό τῶν Αθηνοίων, τό θασικό χαρακτηριστικό εἶναι ὁ θρήνος, ὁ ἐλεγειακός χαρακτήρας, μέ τήν ἀποραίτητη ποιητική ἐπένδυση

Νομίζω πώς ὁ θρηνητικός χαρακτήρας τοῦ ἔργου ἐπιθόλλει καί τό ὑφος πού πρέπει νά ἔχει μιά παράσταση τῶν «Ικετισσών». Ο Μπάκας τό διείδε αὐτά ὀωστά στήν ἀρχή τῆς παρόστασής του, ἀλλά σέ κάποιο σημεία φάνηκε νά τό λησμονεί, διοσπόζοντας κάπου - κάπου τό ὑφος τῆς παράστασης μέ πιό ρεαλιστικές καί κάποτε, παρωδιακές σκηνές. Θά ἐπαναλάθω ὁτι τό μεγάλο προσόν τῆς παράστασης ἦταν ὁτι ἀκούσθηκε καθαρός ὁ λόγος τοῦ Εὐριπίδη –καί αὐτό ἀπάκτησε ἰδιαίτερη ἀξία στά χορικά, πού σέ πολλές παραστάσεις χάνονται γιά διάφορες οκοπιμότητες– καί θά προσθέσω πώς ἕνα δεύτερο προσόν τῆς δουλειάς τοῦ Μπάκα ἦταν πώς προσπάθησε νά δεῖ τίμα καί ξεκάθαρα τό δράμα, θασιζόμενος σέ μιά σεθαστή παράδοση παλιότερων παραστάσεων τραγῳδιών (τής ἐποχής Ροντήρη), ἀλλά προσθέτοντας ἑλληνικές ἀξίες καί χαρακτηριστικά, ὁπως οἱ θρήνοι καί τό μοιρολόγιο. Αν κάπου προδόθηκε ἡ προσπάθειά του ἦταν ἐκεῖ πού ἀφησε νά περάσει μιά νότα παρωδίας, στίς σκηνές τοῦ Κήρυκα καί τοῦ Αγγελιοφόρου καί στή σκηνή τῆς Εὐάνδης καί ταῦ Ιφη, πού διέσπαζαν, ἔστω καί ἐλαφρά, τό ὁλο ὑφος τῆς παράστασης. Καί φυσικά, ὁ σκηνοθέτης προδόθηκε, σέ μερικές περιπτώσεις, ἀπό τούς συνεργάτες του.

Είναι φανερό πώς φτωχαίνει, ὁλο καί περισσότερο, τό ὑλικό τοῦ ΚΘΒΕ, ἰδιαίτερα ὁταν πρόκειται γιά ἐρμηνεία ἀρχαίος τραγῳδίας ἤ, γενικότερα, κλασικοῦ ἔργου. Φυσικά, ὁ ἤθοποιός πού ξεχώρισε ἦταν ἀ Νίκος Βρεττός, πού ἔδωσε στόν Αδραστο μιάν ἀνομφισθήτητη ἀνθρώπινη ὑπόστάση καί τήν τραγικότητα πού ὁπαιτούσε ὁ ρόλος του. Τό ταλέντο του καί ἡ πεῖρα του ἦταν τά θασικό του ὁπλα. Η Αἴθρα τής Ελένης Καρπέτα εἶχε τή γυναικεία γνῶση, ἀλλά κάτι τής ἔλειπε ἀπά μεγαλεῖο καί δύναμη. Τόν Θησέα τοῦ Τάσου Πανταζή τόν ἐθλαψε ἡ ἰοοπεδωμένη καί σκληρή φωνή, ἡ ἔλλειψη πεῖρας σέ ρόλους αὐτοῦ τοῦ μεγέθους, καί ἐτοι ἡ προσπάθειά του δέν ἀπέδωσε τό ἀπαιτούμενο. Καλός ὁ Αγγελιοφόρος τοῦ Χάρη Τσιτσάκη, παρά τή γελοιογράφηση. Κι ἀκόμη τό ταλέντο τοῦ Γιώργου Λέφα προδόθηκε ἀπό τήν κάποια κωμική χροιά στή φωνή του, πού, ὁποτε τήν ἀπέθαλε, κέρδιζε. Περίπου ἡ ἴδια ἀντίρρηση ὑπόρχει καί γιά τήν Εὐάνδη τῆς Λίνας Τρισταφύλλου. Καί μόνο ἀ Γιώργος Βελέντζας μπόρεσε νά διαφύγει τόν σκόπελο –πάλι μέ ὁπλο τήν πεῖρα. Ο Ιφης του εἶχε μιά ἀνθρωπιά ἀναντίρρητη. Χωρίς νά συμμετέχει, ἀλλά ὀξιοπρεπώς ἀπέδωσε τό λόγο της ἡ Αφροδίτη Τζοβάνη. Θέθαια, θά πρέπει νά ἀναρωτηθεῖ κανείς, γιά τίς ἀντιοράσεις πόσο εὐθύνεται ἡ σκηνοθετική κοινωνία καί πόσο τό ταλέντο

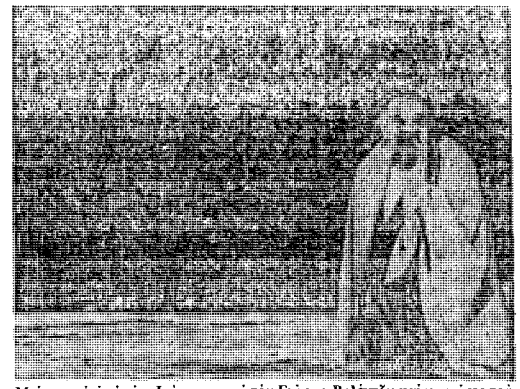

Μιά σκηνή ἀπό τίς «Ικέτισσες» μέ τόν Γιώργο Βελέντζα καί γυναίκες τοῦ χοροῦ.

τό πρόγραμμα γεμάτο καί άρτια όργανωμένο καί έκτελεσμένο, οί κάμερες τής τηλεόρασης καί οί δημοσιογράφοι κατά δεκάδες. Καί ή πόλη έκείνη δέν ήταν μεγαλύτερη άπό τήν Φλώρινα ή τήν Βέροια.

Οταν, όμως, τόν Ιούλιο, οί άρμόδιοι άποφασίζουν νά όργανώσουν τίς έκδηλώσεις καί τότε ύπάλληλοι (πού, φυσικά, δέν φταίνε σέ τίποτε, τό ξανολέιες) ψάχνουν στά τέλη τού Ιουλίου νά θρούν τούς χώρους όπου θά γίνουν συναυλίες Χατζιδάκι ή Χατζηνάσιου, τί νά πεί κανείς γιά όργάνωση; Νά τούς παρεπέμψει στούς διάφορους ίδιωτικούς έπιχειρηματίες πού, χωρίς καμιά συμπαράσταση τής πολιτείας, όργανώνουν άνετα τέτοιου είδους πανηγυράκια;

Μ. ΜΠ.

Δεν ήχερες τελικά γιά ποιον πρόσφερζονταν οί ταινίες. Καί κανείς δέν μπορεί νά σκεφτεί μιά άναγέννηση τού εύρωπαϊκού κινηματογράφου τώρα, χωρίς νά αίσθάνεται ότι μιά ταινία πρέπει κάτι νά έχει νά πεί καί ότι τό κοινό τό περιμένει αύτό».

Οί Αμερικανοί

–Νομίζετε ότι οί Αμερικανοί έχουν κάτι νά πούν στά κοινό τους; ήταν ή έπόμενη ερώτηση.

–Ετσι νομίζω. Τά παρόδοξο είναι ότι έπειδή ό άμερικανικός κινηματογράφος είναι τόσο έμπορικός, έπειδή ή οίκονομική πίεση τόσα μεγάλη, όλα στίς ταινίες πρέπει νά είναι τά καλύτερα. Αύτό σημαίνει τό πιό δαπανηρά, άλλά σημαίνει καί τά πιά κάτι τόσο συνηθισμένο, πού ό θεατής έχει τήν αίσθηση πώς θλέπει τή συνέχεια άπό κάτι πού έχει δεί προηγουμένως. Η αίσθηση αύτή είναι πολύ δυνατή. Γιά νά έντυπωσιάσει ένα φίλμ, πρέπει τώρα νά είναι κότι σπάνιο, στήν ήθοποιία, στήν παραγωγή, στό χρήματα πού δίδονται ή στήν έπινοητικότητα τής σκηνοθεσίας ή στήν πρωτοτυπία καί τή δύνομη τού θέματος».

–Μά πάρετε τό «Γκάντι». Ηταν μιά ταινία πού θά μπορούσαμε νά είχαμε δεί προηγουμένως, φτιαγμένη μέ τάν παραδοσιακό τρόπο. Κι άμως είχε τεράστια έπιτυχία παντού.

–Η δύναμη τής ταινίας είναι ό ίδιος ό Γκάντι. Αποτελεί άκόμη ένα γή τών ταινιών καί ή δραματική άνάγκη νά τά δεί κανείς. Τώρα πιά ό κινηματογράφος δέν άποτελεί σημαντική ψυχαγωγία. Τό παλιό κοινό τών ένηλίκων έχει χαθεί καί τό οινεμά γεμίζουν μέ παιδιά».

Περί Σπίλμπεργκ

Καί ό Αντρέι Βάιντα συνέχισε, πλέκαντας τά έγκώμια τού κινηματογράφου πού δημιούργησε ό Σπίλμπεργκ:

–Μερικοί σκηνοθέτες άπλώς δέν νοιάζονται νά κάναυν ταινίες γι' αύτό τό κοινό. Γιατί ν' άλλάξουν τό στύλ τους ή τά θέματά τους; Αλλοι πάλι κάνουν ταινίες γιά μεγάλους, άλλά τό τυλίγουν μέ κάτι πού μπορεί νά τραθήξει τά παιδιά. Φτιαγμένα μέ παράδειγμα, κοιτάξτε τήν παραγωγή τού Σπίλμπεργκ «Γκρέμλινς», τού σκηνοθέτη Τζό Ντάντε. Τά μικρό αύτά τερατάκια γέμισαν τόν κινηματογράφο μέ γέλια καί τότε θυμήθηκα τήν «Κοιμισμένη τού δάσους» τού Ντίσνεϋ, άπ' όπου ύπήρχαν έξυπνα έπιλεγμένα άποσπάσματα μέ πολλή είρωνεία».

–Δέν φοθάστε όπό παραμύθια τού στύλ «Πόλεμας τών άστρων»;

–Καί θέθαια όχι. Τό γεγονός άτι τό σλόγκαν «πόλεμος άστρων» πέραοε στήν πολιτική, μιλάει άπό μόνο ταυ. Γι' αύτό ύποστηρίζω ότι ό άμερικανικός κινηματογράφος προηγείται τού καιρού του. Καί γι' αύτό ό κόσμος θέλει νά τόν θλέπει. Ομως σήμερα ή κοινή έμπειρία. Ομως τά θίντεο μπορεί νά σημαίνει καί μιά μορφή έλευθερίας, γιά παράδειγμα σέ μιά χώρα όπου ή τηλεόραση είναι έλεγχόμενη καί κατευθυνόμενη, όπως στίς σοσιολιστικές χώρες. Βάζοντας μιά καοέτα στό θίντεο, μπορεί κανείς νά κοτοστρέψει τό έπίσημο πρόγραμμα, δέν είναι ύποχρεωμένος νά δεχτεί ό,τι τού δείχνουν. Πιστεύω ότι αύτός είναι ό λόγος τού τόσο έντυπωσιακού άριθμού θίντεο στήν Πολωνία. Υπάρχουν σήμερα πάνω άπό 100.000 τέτοιες συσκευές στή χώρα καί ό άριθμός τους διπλασιάζεται κάθε χρόνο. Αύτό πρέπει νά τό σκεφτούμε έμείς οί σκηνοθέτες καί νά κάνουμε ταινίες γιά θίντεο, άνεξάρτητες.

ανθρωπιά άναντίρρητη. Χωρίς νά συμμετέχει, άλλά άξιοπρεπώς άπέδωσε τά λόγια της ή Αφροδίτη Τζοδόνη. Βέβαια, θά πρέπει νά άναρωτηθεί κανείς, γιά τίς άντιρρήσεις, πόσο εύθύνεται ή σκηνοθετική γραμμή καί πόσο τό ταλέντο τού κοθενός. Ο χορός είχε μιά σεθαστή ύπόσταση, ίδιως στό ούνολο, έκτός άπό τίς κορυφαίες, άπό τίς όποίες μόνο τίς κυρίες Απέργη, Χρονοπούλου καί Γαϊτανίδου μπορεί νά ξεχωρίσει κανείς. Κάπως ύπερθολικοί είναι οί θρήνοι τής άρχής, άλλά ώροία είναι τά κοντραπούντα τού έπικήδειου τού Αδραστου καί τού μοναχικού κλάματος τών γυναικών.

Η μετάφραση τού Τάσου Ρούσου, πέρα άπό κάποιες λοϊκότητες άτοίριαστες, ήταν δημιουργική. Διαφωνώ μέ τό σκηνικό τού Νίκου Στεφόνου, πού έδωσε μιά διάσταση μοντέρνα σέ μιά παράσταση παραδοσιακή, θά λέγαμε. Καί διαφωνώ όκόμη περισσότερο μέ πολλό κοστούμια του. Ο χορός τών γυναικών, ό Αδραστος, ό Ιφης, ό Θησέας στήν πρώτη του σκηνή ήταν οί καλές έξαιρέσεις. Μά τί χρειαζότανε έκείνα τά παπαδίστικα ή καλογερίστικα τών Θηβαίων, τί χρειαζότανε ή μολυθδένια μαρφή τού Θησέα ή τό ξεγύμνωμα τού Αγγελιοφόρου; Ο Γιώργος Τσαγκάρης δέν προσπόθησε νά έντυπωσιάσει μέ τή μουσική του καί καλά έκανε· κάποια μοιρολόγια μάλιστα ήταν ώραία ένταγμένα μέσα στήν παράσταση. Καλή ή κίνηση τού χορού, έργο τής Σοφίας Σπυράτου.

ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΚΟΛΑΣ

Τό ἑλληνικό ἀνέκδοτο

ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Τῆς Γαλάτειας Καζαντζάκη

ΠΑΠΑ - Στέφανος καυγαλάντιζε πάλι σήμερο μέ τόν ύγιό του... Αντίς νά πάει στήν έκκλησά, ή μέρα πούτονε, ξεθόθιωτονε ό χαΐνης κι ήκανε άσκομσντούρες[1]. Μός τήν άνέδιασε[2] άποΰ τήν αύλόπορτα νά πελεκά τά καλάμια, θγήκε τό αίμα στήν κεφαλή ντου.

«Γιάντα μωρέ σύ δέν ήρθες στήν έκκλησά; Εξανάδες τα νά λείπουνε οί χρισθιανοί τσί Κυργιακές άποΰ τή λειτουργιά;»

«Πότε νάθρώ; Πόντιμος[3] ήμουνε εύκαιρος; Ξημερώματα έπήγα στό δάσο νά φέρω ξύλα, κι άπόκειας ήρμεξα τό πρόθατα καί τυροκόμησα».

«Εχει χάζι νό μού πείς πώς είναι δουλειά κι οί άσκομαντούρες...»

«Νά μήν ξεκουραστώ, πατέρα καί μιά όλιά; Εδάκατσα. Κι άπόκειας γιάντα, δέν είναι δουλειά κι οί άσκομανταΰρες; Δουλειά νοί κι αύτές! Ολα χρειάζουνται».

«Χόσου άπ' όμπρός μου νά μή σέ θωρώ... μή μέ κολάζεις πρωί - πρωί».

Η φωνή τής παπαδιάς άκούστηκε άπό τό πόρτεγο νά καταπραΰνει τήν άμάχη.

«Δέ μπαίνεις μέσα παπά, νά ξαπλώσεις λιγάκι νά ξεκουραστείς ώσπαυ νά ψήσω τόν καφέ;»

Ο παπα-Στέφανος έπήε μέσα κι έκείνη έθγήκε ν' άνάψει τή φωθιά.

«Δέν ντρέπεσαι νά γλωσσολογάς έτσά λαής τού κυρού σου;», είπε στό παιδί.

«Ίντα τούπα; Είπα ταΰ πράμα κακό;»

«Νά μήν τού άντιμιλείς. Κατέχεις τονε πώς είναι άψάθυμος. Κι άπόκειας μήν τό ξεχνός πώς έού είσαι ή άφαρμή καί μανίζει».

«Μαγάρι νάτονε τρόπος νά κάμω τό χατήρι ντου. Μά σά δέν είναι».

Ο παπα-Στέφανος δέν έμπόριε νά τό χωνέψει πώς ό γιός του δέν έγάπα τά γράμματα· άλλα λογάριαζε γι' αύτά τά παιδί. Ως κοθώς είχε τόν τρόπο ντου, ήθελε νά τόνε κάμει γιατρό. Καί δέν έαιθάζουντονε τό τριοκατάρατα. Καί τά λίγα γράμματα πούμαθε μέ τό ζόρι τάμοθε. Ο νούς του κι ό λοΐσμός του ήτανε οί όξωτόρικες δουλειές. Νά σκόφτει τά άμπέλια, νά καλουργά τά χωράφια, νά κλαδεύει καί νά κεντρίζει τά δέντρα, νό φυτεύει καινούργια, όπό τούτα νά, όσα θές κι όκόμη παραπάνω, μά νά μπεί στό ζυγό τό μόνε άδύνατα. Ο θάνατός του ήτανε νά τού πείς νά φύγει άποΰ τό χωργιά. Μά έλα ποΰ ό κύρης ταυ δέν τόδανε κάτω κι όλημερίς τόνε τριγούνιζε[4].

Ηθσλε ή παπαδιά τόν καφέ στά φλυτζάνια, ήθρεξε τό παξιμάδι, ήκοψε τυρί, καί τούς έρφναξε.

«Κόπιασε παπά... Ελα Μανούσο». Τά τραπέζι ήτανε στήν καρυδιά 'πό κάτω. Τό καλοκαίρι τρώγανε στήν αύλή. Ο ήλιος δέν τήν ήπιανε κ' ήτανε πάντα δροσερόδα. Οί θιάλες άνθούσανε σταί γλάστρες, οί θασιλικοί, οί ματζουράνες κ' οί θαράμοι όμορφοσταλίζανε τά πεζούλια καί αί πλάκες χάμαι άστράφτανε όποΰ τήν πόστρα.

Σιμώσανε κ' οί τρείς κι άφου εύλόγησε ό ποπάς, θάλανε άρχή νά τρώνε.

«Σά φάμε, γυρίζει καί λέει, νά μού φέρεις, παπαδιά, τά καλαμάρι καί τή μπένα νά γράψω τού συντέκνου τού Φραγκούλη. Νά τού πώ τά συχαρίκια γιά τό Μιχαλάκην του. Ηρθε, γροικός, πρώτος στά πανεπιστήμιο. Απ' άλα τά μέρη τής Ελλάδας όδιανε έξετάσεις μ' αύτός τσί πέρασε όλους! Δέ γράφεται, ώς φαίνεται, σάν άλλοτες, άποιος θέλει, μά όποιος έχει κότσα! Στά χαρτί άποΰ τοιχοκολλήθηκε μέ τά όνόματα τών άλλωνώ μοθητώ τό δικό του ήτανε γραμμένο πρώτο πρώτο στήν κορυφή τσή κολόνας... Ε, τή χαρά τσί σύντεκνου! Καί τά μουστάκια του θά γελούνε».

«Από μικρός ήδειχνε πώς δά ξετελέψει, είπε καί ή παπαδιά. Τσί πάψες πούρχουντονε νά ξεκαλοκαιρέψουνε τόν έθώρουνε. Ολα τά κοπέλια χαλούσανε τόν κόσμο μέ τσί φωνές καί τ' άγλάκια[5] κι αύτός έδιάθαζε. – Πορείτα τό μπλιό τό θιθλίο κι άμε κσί σύ νά παίξεις νά ξεζαλιστείς! τούλεγε ή συντέκνισσα, άποΰ έφσθούντονε νά μή τσ' άρρωστήσει. Πρωί πρωί ήρχουντονε μέ τό θιθλίο καί τήν ξαπλωτήρα παραμάσκαλα καί δέν έσήκωνε κεφαλή ώς τό μεσημέρι. Καί πάλι ήπρεπε νά τού μηνά ή μάνα ντου δύο καί τρείς φορές».

«Ας τ' άφουγιφράται ό γιός σου... Μά γιακειονά αύτός μιά μέρα δό γενεί άνθρωπος καί ό δικός μας δά ρέμπεται[6] τσι μοδάρες γδούρης[7] καί κασογόνατος». Κι ό παπα-Στέφανος άναστέναξε.

«Ε, γιάντα δά, πατέρα, γδούρης καί κασογόνατος; Ιδια πώς δέ μπορεί κανείς νάναι δοσικός καί νά πλόνεται. Καί πάλι γιά γδούρης έχω τή μάνα νά μέ μπαλώνει, έμά; όπηλοήθηκε μέ προότη ό Μανούσος.

Αλήθεια, δέν έκάτεχε αύτός ίντα θά πεί άν γενεί κισνείς σπουδαγμένος. Κάθα άνθρωπος στόν κόσμο θρίσκει μιά δουλειά κσί τήνε κάνει. Καί γιάντο τάξε είναι καλύτερος ό γιατράς άποΰ τό γεωργά γή τό θουκόλο;»

∴

ΠΑΠΑΣ δέν έμίλησε κ' ή παπαδιά νά πάψει τό σκάνταλο ήκαμε νόημα τού Μανούσου νά πάει όξω. Σηκώθηκε εύτύς ύπάκουος, έμάζωξε τά καλάμια ντου καί κίνησε νά μισέψει.

«Ν' άργήσεις θές;» τόνε ρώτηξε ή παπαδιά.

«Στ' Αρμί πάω νά κεντρίσω τσ' άγριαμυγδαλιές. Θέ μέ πρόμα;»

«Οί, άμε στά καλό».

«Ηθελα νά τού πώ νά σταθεί νά μ' άνάψει τό φαύρνα, ξσκολούθηξε ή παπαδιά, μά θά τόν άνάψω μοναχή μαυ, έξεθεώθηκε τό καϋμένο. Καί πάντιμος πάει νά ξεκουραστεί, πάλι γιά δουλειά μίσεψε. Από μέρες τό λογαριάζει νά τσί κεντρίσει. Νά κάμει λέει τήν παραγγελιά άποΰ τούφηκε ό μακάριος ό πατέρας του... Καλά τονε θέθαια νά κάμει τή γνώμη σου... μά σά δέ θέλει; Δέ γίνουνται δά κι όλοι γιατροί κσί δικηγόροι».

«Οί πλιά πολλοί δέ γίνονται γιατί δέν έχουνε τά μέσα. Καί πάλι άποιος θέλει νά γενεί άνθρωπος θρίσκει τόν τράπο. Ο Πλεύρης ό γυμνασιόρχης στό Λασήθι, κατέχεις τόνε, γιά νά σπουδάξει έκουθάλιε νερό κι ήπλυνε τά τσανάκια στά μαγέρικα τα' Αθήνας. Αλλά ήμουνε άτυχος νά πείς».

Η παπαδιά ήχασε τήν ύπομονή:

«Ολα ταύτα π' άνελιγαδιάζεις[8], παπά, είναι τώ φαντασμένω άνθρώπω. Κά Ιντα λογάται πώς θά ντέλεσαι μέ τούτο νά τά ζήτημα μέρο νύχτα. Αντίς νά παρακαλείς τό θεό νά μάς τά χαρίσει, ένα παιδί τάχομε, τρώεσαι μέ τά ρούχα σου. Γνωρίζεις τού λόγου σου πολλούς έπαέ στό χωριά σόν τά Μανούσο μας; Ιντα ταύ λείπει κοντό; Κι όμορφος είναι καί δουλευτής κσί καλοπόταγος[10] καί τό πρώτο άπ' όλα, γερός. Δεκοφτά χρονώ, κι είναι άντρας ξετελεμένος. Ετσέ νά κάμει τού τσίχου, θά πάει μέσα. Πολλές φορές, όντε σ' άκούω νά θαρυγκομάς μέ πιάνει τρομέρα. Θές νά δείς νά μάσε τιμωρήσει ό θεός καί νά μάς τό πάρει άπίσω τό παιδί μας;»

«Καλά, καλά, δέ λέω μπλιό πράμα. Ας κάμει, ό,τι τόνε φωτίσει ή χάρη ντου..»

Ο παπα-Στέφανος έφοθήθηκε. Είχε δίκιο ή παπαδιό. Ο θεός τιμωρά τσ' αύχαρίστους άνθρώπους.

Καί μιάν κσπανιά[11] άλα άλλάξανε. Οί καταχτητές πατήσανε τό νησί, κι έδά ή σκλαθιά ήπλωνε τσί μαύρες φτερούγες τση άπάνω ντου. Απ' όλες τσί μπάντες έφτάγανε τά κακά μαντάτα. Οί Γερμανοί κι οί Ιταλοί ήσανε άγριοι καί άνελέητοι. Γεμίζανε τσί φυλακές, κρεμούσανε καί τουφεκίζανε άθώους άνθρώπους, κι άλλους έπέμπανε στήν έξορία. Οί χωργιανοί θάλανε άρχή καί μοζώντουντονε στά σπίθια, πότε στού ένός καί πότε στού άλλου καί λέγανε πού θά πέι μοθές τούτη νά ή δουλειά, κι άδέν έπρεπε νό δείξει ό λαός πώς άς δέν έστάθηκε ποτές του ραγιάς, δέ δά σταθεί μηδ' έδά. «Μαθές έτσά θά ύπομένωμε μέ σταυρωμένα χέρια; Ο λαός τσή Κρήτης δέν είναι ή καμωσά νταυ νά σκύφτει τήν κεφαλή ντου».

Κ' ή άνεγάλλιαση ντως ήτόνε μεγάλη σάν έμαθεύτηκε πώς ό,τι μελετούσανε έγινούντονε κιόλας παντού. Η όργόνωση θέριευγε ώρα μέ τήν ώρα. Νά μόθει ό κόσμος πώς καί οί Ελληνες μαζί μέ όλους τσί μεγάλους λαούς πολεμούσανε γιά τή λευτεριά τού κόσμου.

∴

ΜΕΣΑ στά παλληκάργια πού σηκώσανε μπαϊράκι ήτονε κι ό Μανούσος. Μιά μέρα πώς έπήγαινε στό μιτάτο[12] ντως στή Σελένα, μιάν άλλη πώς ήφευγε στή χώρα νά πάρει θειάφι γιά τ' άμπέλια καί μιάν άλλη, ποΰ 'λειπε πάλι, τό θράδυ σάν έγιάγυρε[13], ήφερε μαζί ντου είκοσι νομάτους, καί τσί κρατηξε ώς που ήρθονε καί τσί πήρανε στά θουνά.

Ο παπα-Στέφανος έμπήκε στό νόημα. Ο Μανούσος άνακατώθηκε στό κίνημα. Μόνο ένα δέν έμπάρηε νά καταλάθει. Πότε πρόφταξε καί ξεσκόλισε. Παιός τόνε δσσκάλεψε. Ιντα τούπανε καί μπλιό δέν ήτανε ά νούς του παρά έκειά. Τό δίχως άλλο οί θουκόλοι τσή Σελένας. Αύτοί τονε κατηχήσανε. Στήν άρχή είπε θά τόνε μεταπείσει. Απαώρα σ' ώρα έκινδύνευγε ή ζωή ντου. Αν ήπεφτε στά χέργια τών Γερμανών ήτονε χαημένος. Μά εύτύς έντράπηκε γιά τήν πράξη άποΰ πήγαινε νά κάμει. Πώς νάχει μάθια νά θωρεί τό Μανούσο ύστερη άπό μιά τέτοια όρμήνεια; Οχι, όχι, ό θεός νά μήν τό κάμει. Μόνο ήθελε νά τού πεί ά Μανούσος, μαθές Ιντα τού άναθέτανε νά κάνει, γιά νά τόν δδηγά όσο μπορεί, πώς νά φυλάγεται. Πράμα άλλο δέν ήθελε. Καί τούπε τό παιδί πώς ήτονε σύνδεσμος άνάμεσα θουνού καί πολιτείας καί πώς συνόδευγε δσους έθέλανε νά πάνε άντάρτες. Πώς έπέρναγε μ' άλλους μαζί αύτόμολους Γερμανούς καί τσί φευγατίζανε. Καί πώς ήπρεπε μέ όλους ταύς τρόπους νά φέρνουνε έμπάδια στόν καταχτητή. Νά χαλούνε τσί δράμους, ν' άνατινάσσουνε γιοφύρια, ν' όνσποδογυρίζουνε τ' αύτοκίνητα, νά παίρνουνε τσ' όμήρους όντε τσί μεταφέρνουνε άπό τάν έναν τόπο στόν άλλο. Τά ίδια ποΰ γίναυνται καί στήν άποδέλοιπη Ελλάδα. Δέ μπορεί νά σταθεί παραπίσω ή Κρήτη. Καί κιανείς νά μήν τάκανε όλα τουνατά, ή Κρήτη ήπρεπε νά τό κόνει γιατί κανείς άλλος τόπος δέν έγνώριοε τή σκαθιά τή δικής τζη, κσί κανείς άλλος λαός δέν έπολέμησε γιά τή λευτεριά όσα ό κρητικός. Κ' έδά ποΰ όλη ή Εύρώπη άγωνίζεται, θά κάτσομε έμείς νά περιμένομε τσ' άλλους νά μάσε λευτερώσουνε; Καί σάν τό κατάλαθε τού κυρού ντου τσί φόθους, έπρόστεσε, γιά νά τάνε συστηλώσει:

«Δέν είμαι μοναχός πατέρα. Ολος ό λαός δγωνίζεται. Κ' ό Μιχαλόκης, ό γιός τού σύντεκνου τού Φραγκούλη, κ' έκείνος μαζί μας ήρθε».

Ο παπα-Στέφανας δέν ήδωκε άπηλογιά. Η πάντέρμη κορδιά τού γονέου πάντα δά τρέμει σέ τέθοιες ώρες, καί ούτε είναι εύκολο νά τή συθάσεις νό μήν τό κόνει, όσο καί νά πασκίζεις. Κ' ή παπαδιό; Πώς τό θάστα ή παπαδιό νά τανε θωρεί νά παίζει μερού-νυχτού μέ τά θάνατο; Πώς τά θάστα ρωτάς; Γιατί ήκανε τό ίδια. Ο μόνος τρόπος νά ύπομένει ήτονε νά κινδυνεύγει κι αύτή. Σάν τάν ύγιό τζή έγλάκα κι αύτή στά χωργιά καί συνενοούντονε καί ήκανε τό μανταταφόρο καί πηγαινοέφερνε γραφές καί ξεσήκωνε καί τσ' άλλες γυναίκες. Καί θυμήθηκε πρώτη φορά καί τή γιαγιά τσή γιαγιά ποΰ σκότωσε τσίθυγατέρα τση κι όπόκειας σκατώθηκε κι αύτή γιά νά μή τσί πάρει στό χαρέμι ντου ό πασός. Μόνα έδά, κειονά ποΰ ήκουσε άσν παρομύθι, λάθαινε νόημα καί τσή γινούντουνε όδηγός καί διάτο. Λίγος καιρός δέν είχε περάσει κι άλοι ήσανε ξεσηκωμένοι στό μικρό παράπαντο χωριουδάκι. Κ' έκειά ποΰ πρώτα διαθοίνανε οί χρόνοι χωρίς ν' άλλάξει τίποτα στή ζωή τών άνθρώπω, ξαφνικά λαμπάδιασε ή φουνάρα τής άγιος φωθιάς. Τής ίδια φωθιάς άπού σ' άλλοτινούς καιρούς ήκανε τό νησί τσή Κρήτης νό λάμπει σάν άστέρι σ' όλο τόν κάσμο.

«Οί έγγονές τού Δασκαλογιάννη, έλεγε ή παπαδιά τσί γυναίκες, δέ κάθουνται μέ στουρωμένα τά χέρια. Ολες νά θοηθήξαμε, όλες νά συντράμομε τσ' άντρες μας καί τά παιδιά μας στόν όγώνα γιά τή λευτεριά. Μά καί πότε έκάτσαμε έμείς οί άγρότισσες έτσά λοής, νά κάτσομε κι έδά; Πάντα μάς δέν έμοιραστήκομε τό μόχτο τσή δουλειάς μέ τα' άροενικούς; Ηρθε ή ώρα νά δείξομε Ιντα μπορεί νά κάμει ή γυναίκα κι όξω άπό τά διορισμένα τζή έργα. Εμείς έπαέ μόνο ξακουής γνωρίζομε τά θάσανα τού λαού. Τήν πείνα, τή γδύμνια, τήν τρομάρα, τσί φυλακές, τά θασανιστήρια, τσί κρεμάλες, τσί σκοτωμούς. Αντεστε γυναίκες, άς κάμωμε τό σταυρό μας κι άς μπούμε στά χορό. Οί άντάρτες μας έχουνε στό κάλεσμά της, άνάγκη, άς γλακιήξωμε όλες μέ μιάν καρδιά. Μήν τό ξεχνάτε πώς είμαστε Κρητικές.

Ο Μανούσος έδσύλευγε έδά καί δύο μήνες στό Τυμπάκι. Στό δρόμα ποΰ κάνανε αί Γερμανοί νά συνδέσαυνε τό άεροδρόμιο μέ τό Ρέθυμνο. Μέρες είχε ναρθεί καί ά παπα-Στέφανος θρισκούντονε σέ μεγάλη άνησυχία. Ενα πρωί μός έξύπνησε, λέει στήν παπαδιά:

«Δέ σού φαίνεται πώς τό κοπέλι άργεί νά φανεί; Τόσεσας μέρες καί νά μήν έχομε είδηση».

«Εκειά δά πάω σήμερα. Νά δώ πώς περνά καί νά, ταΰ κρατώ καί τά ρούχα ντου ν' άλλάξει».

Κι ώς τότεσας ποΰ θά γιαγύρεις Ιντα θά κάμω έγώ όλαμόναχος έπαέ;»

«Αντε παπά νά μπείς τή χώρα νά κάμεις μιά δεκαριά μέρες νά ξεδάσει ό ναύς σου. Είναι κι ά σύντεκνος μοναχός νά κάνετε συντροφιά. Στό μεταξύ ή έγώ θαρθώ, ή ά Μανούσος ή κανένα θά θρώ νά σοΰ μηνύσω. Ιντα λές;»

«Ιδια έτσά θά τό κάμω».

∴

Ο ΠΑΠΑΣ ήφυγε τήν ίδιαν ώρα μέ τό μουλάρι, κι ή παπαδιά ήθαλε τό δρόμο όμπρός τση μέ τά πόδια γιατ' ήθελε νά περάσει άπό ένα δυό τόπους, πριχοΰ μπεί τή Μεσσαρά. Ο δρόμος ώς τό Τυμπάκι ήτονε μακρυνός μά μπορεί ναΰρισκε κανένα αύτοκίνητο νά τήν πάρει. Από πορείες ήτονε μπλιό μαθημένη ή παπαδιά. Μήδ' ή πρώτη, μήδ' ή ύστερη φορά ήτονε ποΰ χρειάστηκε νά περπατεί μέρες ώς τε νά φτάξει έκειά ποΰ πήγαινε...

Η μέρα ήτονε συννεφιασμένη, καί κάπου πέφτανε άρηές στάλες. Πώς έμΰριζε ή έξοχή κι Ιντα όμορφη άπούτονε! Δέν θάν ήρχουντονε κοντό μιά μέρα, νά καταλαγιάσουνε οί άμάχες, νά γυρίσουνε αί άνθρώποι στά είρηνεμένα ντους έργα.. νά θασιλέψει στόν κάσμο ή άγάπη κι ή όμόνοια; Κατέθηκε στά Μοχό, καί κίνησε γιό τή Μεσσαρά. Είπε νά κοιμηθεί στό χωριό μά τό μετάνιωσε. Ητονε γιόμισι τού φεγγαριού κι ή νύχτα ήφεγγε σάν τήν ήμέρα. Τήν εΐδηση τήν ήμοθε πολύ πριχοΰ φτόξει κοντά τό μεσημέρι. Οί έργάτες τού δρόμου άπά θροδύς έκάφανε τσί μπενζίνες τού άεροδρομίου καί δά οί Γερμανοί έπαίρνανε όμήρους καί καίγανε τά χωριά.

«Ιντα θά πός νά γυρεύγεις καλότυχη σέ κειονά τόν τόπα... γιάγυρε άπίσω. Οί έργάτες όσοι προφτάξανε πήρανε τά θαυνά καί τσ' άλλους τσί πιάσανε. Εδούλευγε κιανείς δικός σου τσί Γερμανούς;»

«Εγώ' μαι όκληρή καί χήρα. Μιά έδικολαγιά 'χω καί πάω μπάς καί μέ κρατήξει νά τρώω μιά μπουκιά ψωμί. Η πείνα θερίζει τά χωριά μου».

«Εδιάλεξες τήν ώρα , καλότυχη. Γιάγυρε άπίσω, τό καλά άπου σού θέλω».

Τά Μανούσο τά παπα-Στέφονου τάν έχτελέσανε τήν άλλη μέρα τά ξημερώματα μαζί μέ τό Μιχαλάκη τού συντέκνου ταΰ Φραγκούλη. Στήν άνόκριση είπανε γιά νά γλυτώσουνε τσ' άποθέλαιπους πώς οί δυό ντως άλομόναχοι κάμανε τό σαμπατάζ. Κανένας δέ τσ' ήθαλε καί σέ κανένα δέν τά μπιστευτήκανε τό σκέδιά ντως. Ούτε καί τό μετανοιώσανε. Κ' ήτονε εύχαριστημένοι γιατί κάμανε άσο μπορέσανε τό χρέος τους, σάν Ελληνες καί σάν Κρητικοί. Καί παραγγείλανε νά πούν τσί γονέους τους νά μήν πικρολνουνται, γιατί δέν ύπάρχει όμορφότερας θάνατος παρά νά πεθαίνει κανείς γιά τή λευτεριά.

Η παπαδιά δέν έγιάγυρε άπίσω.

Αν έμίσευγε τσ' έφαινούντονε πώς όλότελα έχωρίζουντονε τό Μανούσο. Επαέ έθώρης, ό,τι θωρούσανε τελευταίες μέρες τά μάθιο ντου, έπορπάθηε τσί δρόμους ποΰ έπορπάτηξε, κι όνάσαινε τό άεράκι όπούπσιξε τήν ύστερη στιγμή μέ τά αγουρά του τά μαλλιά.

Τσί όλοπρώτες ήμέρες θαρείς κι έρημώθηκε ά κόσμος κι άπάμεινε όλομόναχη σάν τήν ξερήν άσφεντυλιά, μά οιγά-οιγά μέρωσε ό νούς τση. Χιλιάδες παλληκαράκια σάν τό δικά τζη καί χιλιάδες μανάδες σάν αύτή. Κ' ήδεαε τήν κορδιά τζη κάμπο, καί ξαπολούθηξε τό έργο άπούτηρε άπάνω τζη. Σάν άντάμωσε μέ τόν παπά τονε θρήκε νά κάθουνται μέ τό ούντεκνο τά Φραγκούλη κάτω άπού τήν καρυδιά. Τά μυριστικά τσί γλάστρες ήσανε ξερά, ή αύλή ήτονε χορταριασμένη.

«Πούναι ό Μανούσος κι ό Μιχαλάκης παπαδιά; Τά παληκόργια μας πούνσι;

Πούναι παπά; Στόν άθσσίλευτον κόσμο. Εκειό ποΰ δέν ύπάρχουνε σπουδογμένοι κι όσπούδοχτοι, καί κανένα σημάδι δέν ξεχωρίζει τσ' άγωνιστές τόν ένον άπού τάν άλλον, μά όλοι σμίγουνε καί προχωρούνε σάν άδέλφια στή ζωή καί στό θάνατο.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ: *1. άσσομαντούρα = άσσαυλος, γπάντα, 2. άνεδιάζω = άντιπρύζω, 3. σάντιμος =, μήτως, 4. τριμπουνίζω = τριθελίζω, γρινιάζω, 5. άγλακώ = τρέχω, 6. ρήμπομαι = γυρνώ, 7. γδούρης = κουρελής, 8. άνιλγαδιάζω = λέω πολλά, 9. τέλωμαι = καταγίνομαι, 10. παλοπόταγμος = ύπάκουος, 11. μιάν κσπανιά = άξαφνα, 12. μιτάτο = στάνη, 13. γιαγέρνω = έπιστρέφω.*